

MITTE HARILIK PÄRN, VAID MEES ANIMATSOONIST

AGNE NELK

„MEES ANIMATSOONIST“/„PÄRNOGRAPHY“. Režissöör: **Hardi Volmer**. Stsenarist: **Toomas Kall**. Helilooja: **Olav Ehala**. Operaator: **Arko Okk**. Helioperaator: **Saulius Urbanavičius**. Noor Pärn: **Kaido Kerma**. Noor Raamat: **Arvo Ulvik**. Spordimuuseumi konsultant: **Laura Nõlvak**. Depootöoline: **Väino Laes**. Filmiteadlane: **Jaak Ruus**. Ajaloolane: **Hillar Palamets**. Kaadritagune hääl: **William Elliott, Guido Kangur, Alois Wergeiner ja Aka Sultan**. Konsultandid: **Rein Raamat, Otto Alder ja Chris J. Robinson**. Tegevprodutsent: **Maie Kerma**. Kostüümikunstnik: **Anneli Bachman**. Operaatori assistent: **Meelis Veeremets**. Fookus: **Vidmantas Dabašinskas**. Valgustaja: **Mindaugas Skruodys**. Kraanaoperaator: **Andrius Balrušiuonas**. Fotograaf: **Vahur Puik**. Dekoratorid: **Samuel Tääger ja Mati Linnamägi**. Helirežissöör: **Tiina Andreas**. Heli-montaaž: **Ants Andreas**. Heli kokkukirjutus: **Tiina Andreas**. Tõlkija: **Kaire Jakobson**. Graafiline disain: **Martin Pedanik**. Montaaž: **Kaspar Kallas**. Montaažirežissöör: **Laila Pakalšina**. Toimetaja: **Jaan Ruus**. Autojuhid: **Heino Siider, Ene Viilma, Andrus Ränikivi ja Toivo Müür**. Arendusprodutsendid: **Kaupo Kruusiauk ja Siiri Suur**. Peaprodutsent: **Arko Okk**. Koostöös: **Kompanija Hargla/Läti. Super 16, 52 min, värviline ja mustvalge. © Acuba Film, 2005. 9. Tallinna Pimedate Ööde filmifestivali parim eesti film.**

Priit Pärna graafika.

Kuidas portreerida meest, kes ei püsi pudeliski? Pimeda ruumi asjatund- ja vastaks küsimusele küsimusega: „Mis juhtuks, kui asendaks transmissiooni ekstsentriskuga ja kasutaks perforatsiooni?“ Kuusejuur ei oskaks tõenäoliselt kummalegi küsimusele vastata, kuid tema teadmatuse ainsaks loogiliseks põhjenduseks oleks ebapiisav informatsioon kinomaailma viimaste sündmuste kohta. Nimelt on võimatu saanud võimalikuks ning animatsooni kiirteel kahesajaga kihutavast mehest film tehtud. Režissöör **Hardi Volmer** ning stsenarist **Toomas Kall** kasutasid imeteo sooritamiseks riskülikukujulist ekraani, mille taha jääv maailm on pidevalt kasvav ning nii suur, kui kaugele igatühe fantaasia suudab ette kujutada. **Priit Pärn**, tuntud ka kui **maarahva kino-Vanemuine**, suur müstifikaator, üks neetud moralist ja tagurlane, leitnant Pärn, visuaal-

ne genius, ei mahu raamidesse. Pärna puhul kehtivad samad reeglid mis **Ta-gurpidiantslaski** – mis ei ole peegel, see peegeldab, ja mis ei peegelda, on peegel. „Näib, et süsteemi muutudes ma ei sobi süsteemi, järelikut elan veel,“ on Pärn enda kohta ise öelnud. Ruum, millest me räägime, on kolmemõõtmelise asemel kahemõõtmeline – laius on, kõrgus on, sügavust ei ole. See on nagu silmapiiriga-gi, mis pole mitte näiline, vaid tõeline, käega katsutav. Maa ja taevas lähevad kokku nii mis mürtsub. Selleks on isegi spetsiaalsed silmapiirivalvurid, kes valvavad, et keegi ei läheks maa ja taeva kokkupuutekohta urgitsema.

Harilikku pärna näeme filmis vaid mõni minut, ebaharilikku Pärna aga seevastu umbes viiskümmend minutit järjest. Vaatajate silme eest keritakse mööda meie lähiajaloo olulisimad kaad-rid. Kui miski meie mõnesaja aasta va-nuses kultuuriajaloo on üldse oluline, siis just need minutid, milles iga sekund täidetud kahekümne nelja kaadrikuga.

Näiteks kui Priit oli seitse nädalat vana, mõisteti hitlerlikud kurjategijad süüdi, aga stalinlike kurjategijatega ei juhtu-nud midagi – nii saigi väikemees aru, et tegu on absurdse maailmaga. Maailm oli sel ajal veel hall või õigemini must-valge, värvid lisandusid alles hiljem. Raudteelinnas laadis kohalike poiste-kamba noor liige oma infovagunid sõja-teemalisi mälu pilte täis, et siis pärast neid oma filmidesse ükshaaval sisse lükkida ning seejärel jälle valitsevate võimude poolt välja tsenseerida lasta.

Filmis esitatu tõesuses ei ole kaht-lust. Vähemalt ülikooli astumise fakti kinnitab veenvalt ajaloolane **Hillar Pa-lamets**, kes näitab ekraanil ka vastava-sisulisi arhiividokumente. Valik ERKI ja Tartu Ülikooli vahel langes viimase kasuks. Ajaloo seintele kirjutatakse vaid kõige olulisemad daatumid, need, mis muudavad tulevaste sündmuste taga-järgi. Ka pseudoajalugu on ajalugu, ehk tõelisemgi kui tegelik. Jean-Paul ei osa-nud Pariisi seintele midagi kirjutada,

Tegevprodutsent Maie Kerma, režissöör Hardi Volmer, bussijuht Heino Siider (Jaan Ruusi dublant), operaatorikraana operaator Vidmantas Dabašinskas ja operaator Arko Okk Tallinna Jaani Seegi kiriku juures võtetel sügisel 2004.

sest tal polnud aimugi, kes ta on, kust ta tuleb, kuhu läheb. Seal, kus teistel juhtus olema mälu, oli temal must auk.

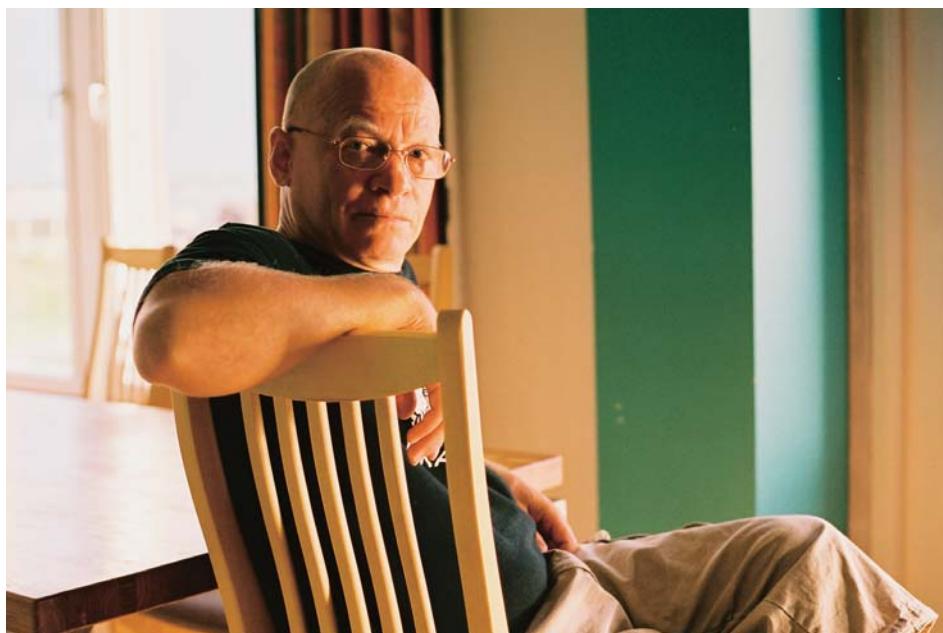
Kas Priit teadis 1965. aasta otsuse tegemisel, kes ta on? Kas ta üldse teadis küsimust, millele vastust otsida? Ilmselt oli küsimuse puudumine põhjus, et nii Toomas Kalli kui ka Priit Pärna absurdi-huumori kategooriasse kalduv loometee sai alguse ülikooliajal, mis omakorda võis tingida asjaolu, et hiljem sai Kallist Sirbi ja Vasara viimase külje toimetaja ning Pärnast tuntud karikaturist. Et aga ajalehe veergudelt kinoekraanile jõuda, tuli veel tuhandeid kilomeetreid joont paberile tõmmata. Kui pikk on Pärna kilometraaž? On see 10 000, 25 000, 50 000 kilomeetrit joont? Kas vastus on võrreldav Kalli kirjutatud tekstide pikkusega? Ehk tuleks just siit otsida vastust, kuidas ja miks „**Mees animatsoonist**“ paberile pandi. Sulepea või laserprinteri abil, sel pole enam tähtsust. Paber on käega katsutav. Kahe-mõõtmelises maailmas on kõik tundu-

valt selgem. Kaks korda mõõda, üks kord lõika. Ilma sügavuseta on lihtsam.

„Alati tuleb Pärn vastu nendele, kes otsivad kunstist, sealhulgas tema filmidest eelkõige sügavust,“ kommenteerib **Jaan Ruus**, kes etendab filmiteadlase rolli. „Niisugustele kriitikutele on Pärn loonud oma filmides erilised kohad, kust sügavustele ligi pääseb.“ Kriitikusõbraliku autori töö kannab uhkeid vilju. Läbi kanalisatsioonikaevude, maa alla avanevate ja sulguvate luukide on mitmed kirjutajad teinud imekspandavaid avastusi. Pärna maailma kahe-mõõtmelisuses on rohkem sügavust kui kolmemõõtmelises keskkonnas. **Andrus Kivirähk** kirjutab „**Porgandite ööst**“: „Minul ei tulnud küll kordagi soovi seda kirjut võõramaa lindu, kelle Pärn meile vaatamiseks lahti laskis, singina lahti lõikuda, et vaadata, mis seal sees on.“ (Päevaleht 7. XII 1998.) Sügavused on tihti aukartust äratavad, seetõttu tuleb neid vaadata ettevaatlikult ja diskreetse distantsiga.

Režissöör Hardi Volmer ja operaator ning peaproduutsent Arko Okk Tartu Ülikooli arhiivis augustis 2004.

Priit Pärn oma kodus Viimsis hilissuvel 2004.

Tarmo Tedre kokkuvõte „Porgandite ööst“ on järgmine: „Üldiselt tundub film oma vastuolulisuses ikkagi terviklik ja timmitud sürreaalses assotsiatiivsuses lõpuniseletamatu linakunstiteos – uusmodernistlikult tõlgenduste paljusust pakkuv, keerulist stoorit punuv piltmõistatus, mille pluraalne ja kirev ning tähendustes absurdini haigutav segadik liimub globaalseks võrgustikuks, mis ei anna end tervikuna kätte, vaid kumab vaatajale/kuulajale läbi udu nagu päike, mida ei saa tervikuna hõlmata, vaid tervikuna tunnetada.“ (Sirp 11. XII 1998.) Ainult vahel harva võib unustada kukkumisohu ning pahaaimamatult mustendavasse auku sukelduda nagu Alice. Teisel pool võib avaneda tõeline imedemaa. **Chris J. Robinson** kirjeldab sellesarnast elamust filmiga „1895“: „Istusin 30 minutit suu ja silmad pärani lahti, sest ma polnud kunagi midagi niisugust näinud. Ma ei saanud üldse aru, millest see film oli, aga igatahes oli see naljakas, imelik, sar-

kastiline, intelligentne, rumal, pretensioonikas, frustreeriv... ja samas täiuslik.“ (Postimees 2. VI 2003.) Pärna firmamärgiks saanud sügavustesse avanev luuk kirjaga „Solk & Co“ on olemas filmides „**Tuvitädi**“, „**Aeg maha**“, „**Frank & Wendy**“, „**Karl ja Marilyn**“. Astuge sisse ja jalutage ringi. Kui julgete.

Filmide analüüsitavuse kohta mainib Ruus veel järgmist: „Pärn on kriitikutele mugav autor, tema filmides alati midagi toimub, nii et alati on, millest kirjutada.“ Väitele võib kinnitust leida loendamatul Pärna-teemalistel ajaleheveergudel uuidates. Ajakirjanduses on Visuaalse Geeniuse poliitiliselt ebakorreksete teoste iseloomustamiseks kasutatud järgmisi väljendeid: vohav ja estraadlik absurd, ühendamatu ühendamine, ootamatute seoste tekitamine, visuaalsed paradoksid ja palindroomid, tabletike sürri, ampsuke absurdi, on mingid jooned ja soga, loodus- ja argiseadusi eirav anarhistlik laamendamine, virtuoosne kujunditega žongleerimi-

Priit Pärn Tallinnfilmi legendaarseid sürrealiste meenutamas.

ne, elegantselt hullumeelne visuaalne huumor, joonisfilmiliku sõnakunstiga mütopoetiseerimine ja uttu metafraseerimine.

„Priit Pärna, režissööri, stsenaaristi ja kunstniku leidlikkus, tema ekraanikompositsioonide mõtte mahukas, rütmiline väljenduslaad, maneeeri kordumatu originaalsus, fantaasiarikkus, kadestamisväärne püsivus, mis iseloomustab tema iroonilise tonaalsusega joonistatud paradokse – kõik see täidab andeka meistri loomingu ehtsa ja nakatava huumoriga, mis multiplikatsioonis on eriti suure väärtusega, kui selle taga on peidus täpselt valitud märklauda otse tabada oskava satiiriku terav mürgias-tel,“ võtab **Sergei Assenin** üheselt kokku Pärna loomingulisuse iseloomujooned. Millegipärast kõlab see niisama osavalt koostatud kirjeldusena, nagu suur müstifikaator on andnud ühele oma peategelasele, Jean-Paulile: „Kas ei ole see suurepärase sulam geniaalsusest ja täielikust kirjaoskamatuses, mälukaotusest

ja pimestavast mõtteselgusest, depressiivsest maniakaalsusest ja piirivalvuri kindlameelsusest?“ Mõlemal mehel on veel üks sarnane omadus – neist kumbki ei oska joonistada. Isegi mitte natuke.

Leitnant Pärnal on palju nimesid ning veel rohkem ameteid. Bioloog, sportlane, karikaturist, graafik, animafilmirežissöör, õppejõud (või treener, nagu ta ise eelistab), illustraator. Kas Pärna filmid on tema nägu? Kui hoolega vaadata, siis mõjub üks tegelane „**Hotell E**“ teises sissejuhatuses „**Legend lunastajast**“ vägagi autoportreelikult. Missugune on Pärna filmikeel? Ainult üks kord näeb vaataja seda täies pikkuses – filmis „**Harjutusi iseseisvaks eluks**“. On olnud roosa periood, siis tuli punane periood ning seejärel lilla periood. Liikumine ehk niinimetatud limpsimine toimub eranditult vasakult paremale. Kuid milline on Pärna käekiri? Filmis „**Eine murul**“ näeme autori käekirja hetkel, mil nähtamatu kunstnikukäsi allkirjastab dokumendi paradiisiaia võtme

Priit Pärna graafika.

saamiseks. Autokommunikatiivsus on Pärna loomingus alati olnud silmapaistval kohal, filmist filmi viitab ta juba kasutusel olnud motiividele, varasemates teostes üles astunud tegelastele või karakteritele, mis alles meeles mõlkumas, et neid seejärel peategelastena järgmises filmis kasutada (kui see tulema peaks). Nii palju siis jäneestest.

Priit Pärna peetakse ekslikult ühiskonnakriitiliseks autoriks. Selgus, et eranditult kõik tema filmid räägivad toidust. Nõukogude ajal poelettidel selliseid roogi ei nähtud. Igast loost saab täiesti korraliku kolmekäigulise eine. Garneeringuks pakub maarahva kinovanemuine tükikese irooniat, ampsukese allegooriat ja kulbitäie metafoore. Ka portreeteritav ise ei pea ennast poliitiliseks kunstnikuks ega taha teha moraliiseerivaid filme. Pärn tegeleb küsimustega, mida enamik kas veel ei oska või enam ei julgegi endalt küsida. Küsimused selguvad alles filme tehes. Kas ka

vastused? Kuid kui vastused oleksid teada, siis poleks jällegi vajadust filme teha. Elu koosneb paradoksidest. Paradoks aga on animafilmi loomise alus. See põhineb ootamatustel, terasel vaatlusel, teadlikul mängul loogika, terve mõistuse ja stereotüüpsete mõistetega. „Intellektuaalsus on Priit Pärna satiirilise mõtlemise erijoon, tema viis igakülgselt analüütiliselt „kombata“ situatsiooni, millesse satub tema joonistatud kangelane,“ kirjeldab Sergei Assenin Pärna kui režissööri aastal 1986 oma raamatus **„Etüüde Eesti multifilmidest ja nende loojatest“**. Kirjutise avaldamise hetkeks ei olnud olulisimad Pärna autorifilmid veel linastunud, kuid loojana oli ta suutnud ennast juba tõestada. Kunstniku uusaastasoov realiseerida stsenaarium „Eine murul“ sai aga kõigele vaatamata teoks. Sündis film, mis näitas nõukogude süsteemi absurdsust kunstiliselt veenvamas vormis, kui oli tehtud kunagi enne. Lugu räägib kunstnikust, kelle

jalg jäi totalitaarses ühiskonnas bussiukse vahele.

Mida aga tunnevad tegelikult Priit Pärna filmide tegelased? **Karl Marx** näiteks ei olnud rahul sellega, et ta pidi filmis vettehüppeid tegema, parema meelelega oleks ta vestelnud töölisklassiga. Kilplastel on kunstnik-lavastaja tööst oma nägemus: „Ma mäletan, et meile kohutavalt ei meeldinud, et Pärn meid kõiki ühte nägu joonistas. Aga ta ütles, olge praegu niisugused, ma õpin vahepeal joonistama, tulen teie juurde tagasi. Ta ei ole enam kunagi tulnud ja joonistama ei ole ka õppinud.“ Kuidas aga näevad tegelasi vaatajad, on hoopis iseasi. Assenini arvates pole kilplastel viga midagi: „Priit Pärna joonistatud kilplased on tõepoolest väga naljakad. Nende miimikata, pundunud näod on otsekui hangunud oma mõttetuses ja totravõitu alandlikkuses. Seda muljet suurendavad veelgi peakatted. Inimnäod on asendunud hingetute maskidega ja on niivõrd stereotüüpsed, et nende taga ei taju mitte isiksusi, vaid satiirilisi fenomene, „suuretiraazilist“ sotsiaalset nähtust, tunnetad kunstniku folkloorilähedast kunstilist mõtlemist.“ Animafilmi maailm ei allu analüütilisele seletusele. Seal ei ole mõistuspäraseid struktuure. Tagajärjed on alati ettearvamatud.

Teadlasena uuris Pärn, kuidas mõjub inimtegevus eri liikide suhteid taimekooslustes. Millised on aga tagajärjed tema enda tegevusel? Populaarne bioloogide ansambel „**Rajacas**“ moodustati 1966. aastal. **Monty Pythoni** seltskond alustas oma loometeed kolm aastat hiljem. Pärna ülikoolikaaslase **Ain Kallise** sõnul on kahtlustäratava sarnasuse taga kuulus Inglise luure. Pärast Tallinnfilmi sürrealistide näitust tundis **Mihhail Gorbatšov**, et *perestroika* kipub vägisi üle pea kasvama, aga ta jäi ümberehitusplaani ärarepmitmisega veidi hiljaks. Ka on teada, et „Hotell E-d“ näidati Norra televisioonis nende Euroopa

Vahur Puuigi fotod

Priit Pärna graafika.

Liidu referendumi eelõhtul. Norralased pole siamaani ELi astunud. Kumb on parem, kas Ida või Lääs? Kui palju on õigeid ajalugusid? Kust algab au ja kuhu kaob kuulsus? Pärn-looja ei anna konkreetseid vastuseid oma teostes püstitatud küsimustele. Filmist „Mees animatsioonist“ ei saa me selget pilti portreeritavast. Ta lihtsalt liigub nii kiiresti, mine sa võta kinni. Tagurpidiantsla ajalehe prillid olid ka viletsaks jäänud ja ta pidi endale uued silmad muretsema, et värsket onu lugeda.

AGNE NELK (sünd. 8. juulil 1978 Rakveres) on lõpetanud 2000. aastal Tallinna Pedagoogikaülikooli audiovisuaalkunstide eriala. Õppinud 2001–2002 Itaalias Bari ülikoolis filmiajalugu ja semiootikat. Praegu õpib Tartu Ülikooli magistrantuuris, teemaks „**Animaagia**“, käsitluse all **Priit Pärna** teoste näitel animafilmi keel, juhendaja **Peeter Torop**.